

Ett fåtal välgestaltade punkthus uppfördes under slutet av 1930-talet i stadsdelens sydöstra hörn. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

Smalhusens sparsmakade arkitektur bidrar till att förändringar av detaljer som t.ex. balkongfronter blir påtagliga. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

Typiskt för 1930-talets smalhusbebyggelse är de slätputsade fasaderna med balkonger och ospröjsade fönster. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Traneberg

Information till Dig som äger ett kulturhistoriskt värdefullt hus i ytterstaden

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering

Stockholms stadsmuseum ansvarar för att peka ut och definiera kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Stockholms stad. Klassificeringen används i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovprövning.

Byggnaderna klassificeras i fyra kategorier med hänsyn till deras kulturhistoriska värde och redovisas med färgerna blått, grönt, gult och grått:

- Blått anger bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen.
- Grönt betyder att fastigheten har bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- Gult avser en fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.
- Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier.
- ▨ Streckad - Fastighet med bebyggelse uppförd 1990 eller senare och som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet.

Plan och bygglagen, PBL

För synnerligen och särskilt kulturhistorisk värdefull bebyggelse, det vill säga blå- och grönmarkerade byggnader är 3 kap 12 § i (PBL) Plan- och bygglagen tillämplig. För all bebyggelse är 3 kap 10 § och 13 § tillämpliga. Denna lagstiftning är kopplad till Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering som finns redovisad för Traneberg i detta faktablad.

- 10 §** Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Lag (1998:805).
- 12 §** Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas. Lag (1994:852).
- 13 §** Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt omgivningens karaktär. Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras. Lag (1994:852).

Framsida uppförda: "Stick-style" inspirerad arbetarbostad från slutet av 1800-talet. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum. Nedan: Bostadsområdet Minneberg från 1987. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Historik

Stadsdelen har fått sitt namn efter krögaren Bengt Trana som på 1700-talet drev ett värdshus med namnet Tranæberg vilket sedermera blev ombyggt till nuvarande Tranebergs gård.

Det kraftigt kuperade området var länge glesbebyggt. Bebyggelsen utgjordes i stort sett av två gårdar, dels Tranebergs gård och dels Johannelunds gård i norr. Stränderna och närheten till Stockholm gjorde efterhand området till ett populärt utflyktsmål och under 1700- och 1800-talet dominerades bebyggelsen av sommarnöjen. Under mitten av 1800-talet började en industribyggelse växa fram utmed vattnet i nordost, vid Svartvik och Sandvik.

Området för nuvarande stadsdelen Traneberg köptes av Stockholms stad 1904 och stadsdelen bildades 1926. Marken med stora nivåskillnader lämpade sig dock inte för det tidiga 1900-talets stadsplaneideal, trädgårdsstaden, och området exploaterades inte förrän under 1930-talet.

Stadsplanen för de centrala och södra delarna av Traneberg antogs 1932 och var ett resultat av ett omdiskuterat förslag av arkitekt Thure Bergentz med moderna, funktionalistiska tyska stadsplaneideal som förebild. Förslaget lades fram av fastighetskontoret 1931, med Stockholms fastighetsdirektör Axel Dahlberg som drivande kraft. Stadsdelens västra och östra delar planlades 1935 och 1937. Bebyggelsen uppfördes som Stockholms första smalhusområde, huvudsakligen mellan åren 1934 och 1939.

Tranebergs stadsplan från 1930-talet är ännu i stort intakt, med tillägg av ett fåtal förtätningar bl.a. under första hälften av 1960-talet. I stadsdelens yttre delar har däremot skett större förändringar. Byggnaderna på Svartviks och Sandviks f d industriområden revs 1979-80 och på platsen uppfördes det utpräglat postmodernistiska bostadsområdet Minneberg mellan 1984-87. Andra tillägg är delar av kvarteret Nipfjället vid Margretelundsvägen i nordväst och Tranebergs strand söder om Drottningholmsvägen.

Bebyggelsens karaktär

Det kuperade landskapet som uppvisar en dramatisk natur med bitvis riklig vegetation, har påverkat stadsdelens byggnadsutveckling. Större delen av bebyggelsen består av 1930-talets smalhus. I de strandnära partierna finns även ett antal äldre byggnader från 1600- till 1800-talet samt 1980-talets Minneberg.

Smalhusstad

Tranebergs smalhusområde ger ett mycket grönt intryck med luftiga och soliga bostadsområden, utomordentlig anpassade till den befintliga naturen. De smala lamellbyggnaderna är placerade relativt långt från varandra. Husen är omgärdade av den ursprungliga vegetationen, vilket ger området karaktären av fritt liggande byggnader i naturlandskap. Typiskt för smalhusen är att de har genomgående lägenheter vilket ger goda ljus- och vädringsförhållanden. Husen är uppförda i tre, ibland två våningar, med förhöjd källare, oinredd vindsvåning och täckta med flacka sadeltak. De slätputsade fasaderna hade ursprungligen enhetligt ljusa kulörer. De stora fönsterrutorna saknar spröjsar och många lägenheter är försedda med balkong. På grund av den kuperade terrängen har flera byggnader suterrängvåning där garage eller verksamhetsutrymmen inhystes. Bebyggelsen ger ett mycket enhetligt intryck med få men omsorgsfullt genomförda variationer i detaljer som portar, fönster och balkonger.

Utbyggnaden av smalhusområdena i Traneberg genomfördes i tre etapper vilka återspeglar stadsplaneidealens förändringar under 1930-talet. De tidigast byggda kvarteren består av uppradade smalhuslängor utmed gatorna, med öppna långsträckt gårdsbildningar mellan husen. Senare varierades detta mönster genom att vända vissa husgavlar mot gatorna. I de sist byggda kvarteren, Bergborren, Borrhålet och Sprängskottet, bildas slutna gårdsrum. I de två senare stadsdelsplanerna har även punkthuset introducerats. En stor del av husen

ritades av fastighetskontorets egnahemsbyrå med arkitekten Edvin Engström i spetsen, andra arkitekter representerade i stadsdelen är bl.a. Cyril Marcus, Sture Frölén, och Berndt Lundahl.

Nyare stadsenklav

Minneberg, med sitt attraktiva läge vid stranden av Ulvsundasjön, stod klart 1987. Området har ett strikt grupperat planmönster med tät stenstadskaraktär och är i princip helt fristående från omgivningen. Byggnaderna ritades av Brunnberggruppen Arkitekter AB och är en omsorgsfullt utformad bostadsmiljö med små, varierade gårdar mellan de stora bostadshusen.

Skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

I Traneberg finns tre områden som är utpekade som *särskilt kulturhistoriskt värdefulla* i översiktsplanen för Stockholm. Ett är Johannelunds gård från 1700-talet, öppet placerat mellan två ekbevuxna kullar vid Ulvsundasjön. Byggnaden är ett viktigt dokument från den äldre bebyggelsen i stadsdelen och har ett synnerligen stort byggnadshistoriskt värde. Intill gården finns en kyrksalsbyggnad i götisk stil från 1870-talet och en 1840-talsvilla i Italiensk nyrenässans som båda har ett synnerligen stort arkitekturhistoriskt värde såväl som byggnadshistoriskt värde. Det andra området är Sandvik där Stockholms Benmjölsfabrik AB uppförde bostadshus åt arbetare, förmän och tjänstemän åren 1897-1918. Det ursprungliga sommarnöjet Övre Mineberg kom att fungera som direktörsbostad. Nio av dessa är bevarade. Två är byggda i en numera sällsynt amerikansinspirerad panelarkitektur, s.k. ”stickstyle”. Tillsammans bildar de vackert placerade husen en kulturhistoriskt intressant helhetsmiljö som minner om stadsdelens industriepok under 1800-talet. Det tredje området är Tranebergs smalhusbebyggelse från 1930-talet vilket är den första smalhusstadsdelen i Stockholm. Detta område utmärker sig genom byggnadernas anpassade placering i landskapet med sparad ursprunglig vegetation. I området ingår Tranebergs gård som ett viktigt historiskt dokument från den äldre bebyggelsen i stadsdelen och har ett synnerligen stort byggnadshistoriskt värde. Inom de tre områdena skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde.

Portarna var ofta ursprungligen omsorgsfullt utformade med utvecklad känsla för material och detaljer som i kvarteret Borrnjölet 3 vid Porfyrvägen. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Bostadsområdet Minneberg ingår inte i ett av de utpekade områdena men med sin tidstypiska stadsplan är det ett av de främsta exemplen på ett enhetligt postmodernistiskt område i Stockholm, med särskilda kulturhistoriska värden.

I stadsdelen finns många hus som har ett visst kulturhistoriskt värde och är av positiv betydelse för stadsbilden. Man kan här nämna 1980-tals bebyggelsen i kvarteret Nipfjället samt byggnaderna längs Hallebergsvägen och Ödmårdsvägen. Även om husen här delvis har förändrats eller kompletterats den äldre bebyggelsen så besitter områdena som helhet byggnadshistoriska värden. De är därför föreslagna att pekas ut som särskilt kulturhistoriskt värdefulla i kommande översiktsplan.

Tranebergs gård uppfördes på 1600-talet och fick sitt nuvarande utseende vid början av 1800-talet. Foto: Mauro Rongione, Stockholms stadsmuseum.

Som ägare och förvaltare av en kulturhistoriskt värdefull byggnad bör man beakta följande:

- Att större till- och påbyggnader undviks.
- Att husets ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och att tilläggsisoleringar undviks.
- Att husets ursprungliga detaljutformning med fönster, portar, balkonger, fasadutsmyckningar m.m. bibehålls.
- Att husets ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Att byggnaden underhålls kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik.
- Att ursprungliga planlösningar bibehålls och att eventuell kulturhistoriskt värdefull inredning bevaras.
- Att tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras.

Stockholms stadsmuseum ger gärna råd

För information och tips om byggnadsvård och förhållningssätt vid underhåll och restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse besök gärna Stadsmuseets byggnadsvårdswebb: www.stadsmuseum.stockholm.se/byggnadsvard Har Du ytterligare frågor är du välkommen att kontakta Stockholms stadsmuseum.

Kulturmiljöenheten
Box 15025, 104 65 Stockholm
Tel. 08-508 31 600
www.stadsmuseum.stockholm.se

